

ساغالان در اسناد تاریخی سه قرن گذشته

(نویسنده: قدرت ابوالحسنی سهلان)

(۱) مقدمه

در مقاله ساغالان (بازنویسی یک سند تاریخی) چاپ شده در ماهنامه اوزان، ساغالان بودن اسم اصلی روستای با نام رسمی سهلان، متعلق به شهرستان تبریز، نهایی گشت. با وجود این باز هم جهت بدست آوردن اسناد بیشتر در مورد نام این روستا به منابع اصلی الکترونیکی یا غیر الکترونیکی نقشه ها، سفرنامه ها، کتب تاریخی و جغرافیایی مراجعه شده است. نتایج تحقیقات جدید انجام یافته، در این مقاله آمده است. در اینجا ابتدا، بدلیل ضرورت موضوع، مبحث کوتاهی در مورد فارسیزاسیون اسم مکانهای ترکی در ایران خواهیم داشت. سپس بحثی در مورد بدل بودن ساهالانها و ساوالانهای اطلاق شده به این روستا خواهیم داشت و در نهایت اسناد تاریخی ارائه و بکار رفتن ساغالان در اسناد ۳ قرن گذشته نشان داده خواهد شد.

(۲) فارسیزه کردن اسم مکانهای ترکی در نوشته ها

فارسیزه کردن اسم مکانهای ترکی یعنی، حروف صدادار اسم را طوری تغییر دادن که تلفظش برای فارس زبانها راحت بوده و در زبانشان کلمه با تلفظ مشابه داشته باشد. با فارسیزاسیون توپونیم ترکی هویت خود را از دست داده جعلی میگردد و حتی ممکن است در خود زبان فارسی نیز بی معنی باشد. میتوان گفت، اغلب اسامی رسمی شهرها و روستاهای مناطق ترک نشین ایران از جمله آذربایجان، فارسیزه گشته اند. مثلا در منطقه روستای مورد بحث، خوجا میرجان به خواجه مرجان، قیزیل دیزه به قزل دیزج، قوم تپه به قم تپه و غیره بدل شده اند. قابل ذکر است، زبان ترکی نه حرف صدادار دارد که همگی کوتاه هستند، در صورتیکه فارسی سه حرف صدادار کوتاه و سه حرف صدادار کشیده دارد. از اینجا مشخص میباشد نوشتن درست بسیاری از اسامی ترکی به دلیل عدم انتقال صحیح حروف صدادار به زبان فارسی مقدور نیست. بنابراین در مورد ثبت اسامی ترکی اگر مشاهده کردیم، مردم بومی یک منطقه نام یک محل را یک گونه تلفظ میکنند، ولی در ثبت اسم به فارسی اساسا در حروف صدادار تفاوت وجود دارد، نام صحیح را تلفظ مردم منطقه منعکس مینماید و باید از آن توپونیم محافظت گردد. جعل عمدی اسامی ترکی (بومی) به شکل فارسی با دستورات حکومتی نیاز بحث طویل دارد که در اینجا به آن نمیپردازیم.

شبهه عمل فارس‌سازسیون در مورد ثبت اسامی ترکی در سایر زبانها نیز روی میدهد، با این تفاوت که در آثار قدیمی غیرفارسی جعلی مشاهده نمیشود، بلکه مولیفین اسمی که از مردم شنیده اند را، گاهی با تفاوت طبیعی در حروف صدادار ضبط کرده اند.

۳) ساهاالانها و ساوالانها

در این قسمت لازم است، ابتدا به تفاوت واج با حرف اشاره ای بگردد. در زبانشناسی، حرف صورت مکتوب واج است و واج صورت ملفوظ حرف و ارتباطشان لزوماً یک به یک نیست. هر اجتماع زبانی از شمار معدودی از واجها استفاده می کند که الزاماً مشابه واجهای زبانهای دیگر نیستند. برای مثال در زبانهای ترکی و فارسی، حروف ط و ت و در نتیجه کلماتی مانند حیاط و حیات یکسان تلفظ شده، شکل نوشتاری متفاوتی دارند، منتها در زبان عربی متفاوت هم تلفظ میگردند. همچنین تلفظ واجها نزد همه متکلمین یک زبان لزوماً یکسان نمیباشد و تفاوت لهجه بین دو ده مجاور هم بیشتر اوقات مشهود است.

موضوع لازم دیگر اینکه، در زبان ترکی حرف ه وجود ندارد و گواه آن کتاب دیوان لغات التترک است. در صفحه ۷۸ کتاب دیوان لغات التترک تالیف محمود کاشغری که مربوط به قرن پنجم هجری است و توسط دکتر صدیق به فارسی ترجمه گشته، حین صحبت از حروف زبان ترکی، مولف چنین گفته است: "جز اینها، حرف ه برای وقف در پایان کلمه نوشته میشود. چنانچه وقتی شاهین و باز را آواز دهند تاه تاه (tah tah) گویند و چون اسب کم سال را صدا زنند قره، قره (qurrih, qurrih) گویند. اما حرف ه برای بیان آوایی در الفاظ گفتار وجود ندارد." یعنی حرف ه (h) در کلمات زبان ترکی وجود نداشته است، جز در موارد وقف یاد شده انتهای الفاظ. اما الان بعد از گذشت قرنها، در تلفظ کلمات ترکی واج ه شنیده میشود! اگر دقت شود این واج ه تلفظ حرف غ یا ک میباشد، مثلاً به جای ساغ، ساه شنیده میشود و به جای کؤک، کؤه. موقع نوشتن چنین کلماتی بایستی از حرف اصلی یعنی غ یا ک استفاده کرد و نه از واج ه.

به روستای ساغالان، ساهاالان هم میگویند که در آن واج ه وجود دارد که با توجه به مطالب بالا این واج ه باید تلفظ ک یا غ باشد. حرف ک در الفاظ مردمان منطقه جهت اشاره به این روستا مشاهده نمیشود و در اسناد نیز بکار نرفته است. برخلاف آن غ در هر دو مورد هست. پس، ساهاالانها تلفظ ساغالان هستند و ابتدا ساغالانی بوده که ساهاالان از آن پدیدار گشته است. در نتیجه تمامی اسناد و نقشه هایی که در آنها نام روستا ساهاالان نوشته شده، در حقیقت با املائی صحیح باید ساغالان ثبت میشدند.

از طرف دیگر، ساوالان جهت اشاره به این روستا، در گویش مردمانی استفاده میشود که در لهجه آنها حرف غ به بصورت واج و تلفظ میشود و برعکس آن رخ نمیدهد. یکی از روستاهایی که این امر شایع است، کوندور (کندرود) گونئی میباشد. به گفته آقای رستم شعله که اهل کوندور میباشد، در روستایشان به ساغ اول، مراغا، موغان و باغ وزیر بترتیب ساو اول، مراوا، مووان و باو وزیر اطلاق میشود. به ساغالان هم ساوالان میگویند. بنابراین، ساوالانها هم تلفظ ساغالان هستند و ابتدا ساغالانی بوده که ساوالان از آن پدیدار گشته است. در نتیجه، تمامی اسناد و نقشه هایی که در آنها نام روستا ساوالان مکتوب گشته، در حقیقت با املای صحیح باید ساغالان ثبت میشدند، همچنانکه نوشتار مراغا، موغان و باغ وزیر صحیح هستند.

در مورد موضوع، شنیدن اسامی روستا از زبان حاجی محمدعلی روشنایی (مشهور به مشه محمدعمی) شنیدنی است! حاجی محمدعلی جزو افراد کهنسال روستای ساغالان میباشد. تولد حاجی سال ۱۳۱۲ شمسی است اما خاطراتی که تعریف میکند نشان می دهد، بایستی بیش از یکصد سال داشته باشد! کلیپ کوتاهی از حاجی در مورد نامهای روستا بتاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱۱، توسط پسرش حسین تهیه شده و در صفحه اینستاگرام نگارنده هم منتشر شده است. در این کلیپ حاجی، در جواب پرسشهای پسرش به سه نام ساغالان، ساه آلان و ساوالان برای اشاره به روستای سهلان اشاره نموده است. طبق گفته حسین، حاجی برای نام بردن از روستایشان معمولاً از نام ساه آلان استفاده میکند که بسیار جالب توجه میباشد! ساه آلان گفتن حاجی محمدعلی روشنایی تایید میکند نام روستا باید ترکیبی و از دو کلمه تشکیل شده باشد. آنگونه هم که در بحث ساهالانها ذکر شد، واج ه تلفظ حرف غ و در نتیجه ساه تلفظ ساغ است. یعنی نامی که حاجی بر زبان میراند، نوشتارش ساغ آلان است. در اینمورد، قبلاً در مقاله ریشه شناسی نام روستای سهلان چاپ شده در ماهنامه ائل بیلیمی قید گردیده، اسم اصلی سهلان ترکیبی و ساغ آلان (ساغالان) میباشد و گفته ی حاجی محمدعلی روشنایی آنرا تصدیق می نماید.

(۴) اسناد تاریخی

در مقاله ساغالان (بازنویسی یک سند تاریخی)، ۱۱ سند مختلف در تایید ساغالان بودن روستا ارائه شده است. بدلیل اهمیتشان سه سند از آنها (اسناد بندهای ۱۲ و ۱۱ ، ۵) در این مقاله نیز با توضیحات اضافی تکرار گردیده اند. قبل از رفتن به سراغ اسناد جدید، ذکر چند نکته ضروری است:

* اطلاعات زندگانی افراد مشهور قید شده در این مقاله از ویکی پدیا اخذ شده اند.

* در قسمت Books سایت جستجوی گوگل کتب زیادی به زبانهای مختلف دنیا منتشر شده اند که با وارد نمودن اطلاعات دلخواه میتوان آنها را جستجو کرد و در صورت وجود، بسته به میزان دسترسی داده شده از کتاب استفاده نمود.

* نگارنده در نقشه های قدیمی اروپاییان بر روی یک روستا متمرکز شده، اما در نقشه ها نام اصلی سایر شهر و روستاهای آذربایجان نیز دیده میشوند. چرا که نقشه برداران برخلاف کاتبان که میتوانستند نام محلها را از اسلاف خود وام بگیرند، به نوعی با مردم بومی تماس داشته، اسامی غیرفارسیزه بومی را ضبط کرده اند. مثلا سهیلان در نقشه های قدیمی دیده نمیشود، زیرا توسط مردم استفاده نمیشده است. و اما اسناد:

۱-۴) کتاب جهانگشای نادری مربوط به حدود سه قرن پیش

کتاب جهانگشای نادری را میرزامهدی خان استرآبادی، منشی و مورخ نادرشاه افشار، به زبان فارسی نگاشته است. این کتاب ارزشمند تاریخی مربوط به اوایل قرن ۱۲ شمسی و در مورد زندگی نادرشاه و لشکرکشیهای وی به مناطق مختلف میباشد. میرزا مهدی خان در صفحه ۸۱ کتابش، هنگام تشریح جنگ نادرشاه و عثمانیها در نزدیکیهای تبریز، نام این روستا را، مطابق شکل زیر، قریه سهیلان قید کرده است. سهیلان در گویش مردمان کاربردی ندارد و عربیزه/فارسیزه شده ساهالان میباشد. همانطوریکه در قسمت ۳ ذکر شد، نوشتار درست ترکی ساهالان نیز ساغالان میباشد.

شکل ۱: نسخه خطی کتاب جهانگشای نادری از کتابخانه دیجیتال هندوستان

۲-۴) سفرنامه جیمز موریه مربوط به سال ۱۸۱۴ میلادی

جیمز موریه (۱۷۸۰-۱۸۴۹ م)، دیپلمات و نویسنده بریتانیایی، در صفحه ۲۱۱ جلد ۲ سفرنامه اش که به زبان فرانسوی میباشد، مطابق شکل زیر، نام روستا را ساهالان (Sahalan) ذکر نموده است. موریه در سال ۱۸۱۴ میلادی یک روز در این روستا مانده و ساهالان مورد استفاده در منطقه را ثبت کرده است. نوشتار درست ترکی ساهالان هم ساغالان است.

SAHALAN.

211

mire, des brocards et des étoffes de soie d'Ispahân formèrent les principaux, auxquels on ajouta deux des éléphants du roi, envoyés en présent de la ville de Herât.

Le roi de Perse pria l'ambassadeur anglais, pour qu'il pût veiller à ses intérêts ultérieurs, de retourner en Angleterre par la Russie; et, comme il eût été incommode aux deux ambassadeurs de voyager ensemble à cause de leur suite nombreuse, sir Gore Ouseley partit le premier, et deux mois après Mirza-Abouï-Hassan-Khân se mit en route.

Il fut décidé que je serai chargé des affaires diplomatiques sur les frontières de Perse et de Russie; j'accompagnai donc jusqu'à cet endroit son excellence, et le 18 mai 1814 nous atteignîmes Tauriz; toutes les affaires

شکل ۲: نسخه الکترونیکی سفرنامه موریه از گوگل بوکس

۳-۴) کتاب مسافرت به ایران مربوط به سال ۱۸۱۷ میلادی

موریس دوکوتز بوئه (۱۷۸۹-۱۸۶۱ م) اهل آلمان، کتاب مسافرت به ایران را به زبان آلمانی نگاشته است. دوکوتز بوئه در زمان فتحعلی شاه قاجار و سال ۱۸۱۷ میلادی به همراه سفیر کبیر روسیه عازم ایران شده

بود. آنها جزو مهمانان حکومتی بودند که به شهرهای نخجوان، ایروان، تبریز و زنجان رفتند. محمود هدایت (۱۳۶۹-۱۲۷۶ ه ش)، نویسنده و مترجم ایرانی، کتاب مذکور را به فارسی ترجمه کرده و در سال ۱۳۶۵ توسط سازمان انتشارات جاویدان تهران نشر داده است. در صفحه ۱۵۷ ترجمه کتاب دوکوتز بوئه هنگامی که آنها از سمت صوفیان عازم تبریز بودند، در پاراگرافی به در ساغلان ماندنشان نیز اشاره مینماید. هدایت، مطابق بالای شکل زیر، نام این روستا را به اشتباه سجیلان ترجمه کرده است!

با مراجعه به اصل آلمانی کتاب **moritz von kotzebue** در گوگل بوکس نام اصلی را، مطابق پایین شکل زیر، در صفحه ۵۶ **Segilan** می یابیم و با جستجوی ساده اینترنتی در مورد نحوه تلفظ حرف **g** در آلمانی، آنرا معادل تلفظ گ فارسی می بینیم که آنهم شبیه تلفظ غ ترکی میباشد. نتیجه اینکه،

هنگام شب دو نفر از تبریز آمده سفیر کبیر را از طرف شاهزاده عباس میرزا و وزیرش خیرمقدم گفتند و با خود پرتقال و ماهی های بزرگی برسم تحفه آورده بودند ولی پرتقالهای مرحمتی ترش و ماهیها قدری مانده بود. روز هیجدهم نیز تا شهر تبریز خیلی راه داشتیم بعلاوه ایرانیان تصمیم گرفته بودند که ما را خیلی تجلیل کنند، بنابراین در **قریه سگیلان** که در بیست ورستی شهر واقع بود اردو زدیم، در موقع شب از دور چراغهای اردوی قشون ایران نمایان بود.

56

Ende ein schwarzer Streif die Stadt Tauris bezeichnet; man befindet sich in Safian. Da Noah nicht so weit gegangen, so glauben Viele, daß dieses Dorf seine Benennung von den Safis erhalten, die ihre Wohnung hier aufschlugen, als Ismael I. seinen Hof Ardevil nach Tauris versetzte. Das Dorf ist übrigens so unbedeutend, daß es nicht der Mühe werth ist, nach der Entstehung seines Namens weiter zu forschen. Heute Abends kamen ein Paar Abgesandte aus Tauris, um im Namen von Abas-Mirza und seines ersten Ministers den Gesandten zu begrüßen. Sie brachten große Fische und Apfelsinen zum Geschenke. Ich kann nichts dafür, daß erstere verfault und letztere sauer waren.

Den 18. Da der Marsch von hier nach Tauris zu weit gewesen wäre, und die Perser auch einen feyerlichen Empfang bereiteten, so schlugen sie das Lager 20 Werste vor der Stadt, bey dem Dorfe **Segilan** auf. Heute Abends sah man viele Feuer der Persischen Armee.

Den 19. Einige Werste vor der Stadt Tauris ist ein Flüsschen, Adgasu, über welches eine antike Brücke von zehn Bogen er-

شکل ۳: قسمت بالا از ترجمه فارسی و پایین از اصل آلمانی کتاب مسافرت به ایران

۴-۴) نقشه آذربایجان (ایران) مربوط به سال ۱۸۶۲ میلادی

نقشه آذربایجان، بر اساس مشاهدات و بررسیهای اولیه انجام داده در سالهای ۱۸۵۵-۱۸۵۱ میلادی نیکولای خانیکوف (۱۸۷۸-۱۸۱۹ م)، خاورشناس، جغرافیدان و مردم‌شناس روسی، تهیه شده، توسط هانریش کیپرت آلمانی به زبان انگلیسی رسم گشته است. نقشه مزبور سال ۱۸۶۲ میلادی نیز در برلین انتشار یافته است. در

نقشه نام روستای مورد بحث، همانطور که در شکل زیر داخل دایره دیده میشود، سهئلان (Sehelan) قید شده است. سهئلان انگلیسی شده ساهلان میباشد و نوشتار درست ترکی ساهلان ساغالان است.

شکل ۴: نسخه الکترونیکی نقشه آذربایجان (ایران)

۴-۵) نقشه خاورمیانه به سال ۱۸۸۴ میلادی

نقشه مهم و ارزشمندی مربوط به خاورمیانه وجود دارد و ترسیم کننده اش هانریش کیپرت (۱۸۱۸-۱۸۹۹ م)، جغرافی‌دان و طراح آلمانی، میباشد که رسام نقشه آذربایجان نیز هست که در سند قبلی به آن اشاره شد. نقشه خاورمیانه به زبان فرانسوی بوده، به سال ۱۸۸۴ میلادی در برلین چاپ شده است. نقشه کش، همانطوریکه در شکل زیر مشاهده میشود، نام روستای مورد بحث را سئغالان قید کرده است که فرانسوی شده ساغالان است.

شکل ۵: نقشه خاورمیانه هانریش کیپرت و ساغالان

۶-۴) کتاب روسی و مربوط به سال ۱۸۹۰ میلادی

همانطوریکه در سند دهم خواهد آمد، در کتاب آذربایجان (احوال جغرافیه و تقسیمات سیاسی سیله اصول اداره سی) نام دو رود جلگه واقع شده روستا آجی چای و ساغالان چایی ذکر شده اند. در روی کتاب ترکی عثمانی مذکور نگاشته شده، کتاب ترجمه ای از یک اثر روسی مربوط به سال ۱۸۹۰ میباشد. مشخصات کتاب روسی در گوگل بوکس، طبق ترجمه آقای خسرو فطرس (اهل بروجرد) که مسلط به زبان روسی میباشد، بصورت زیر است:

آذربایجان شمالی

مقاله نظامی جغرافیایی

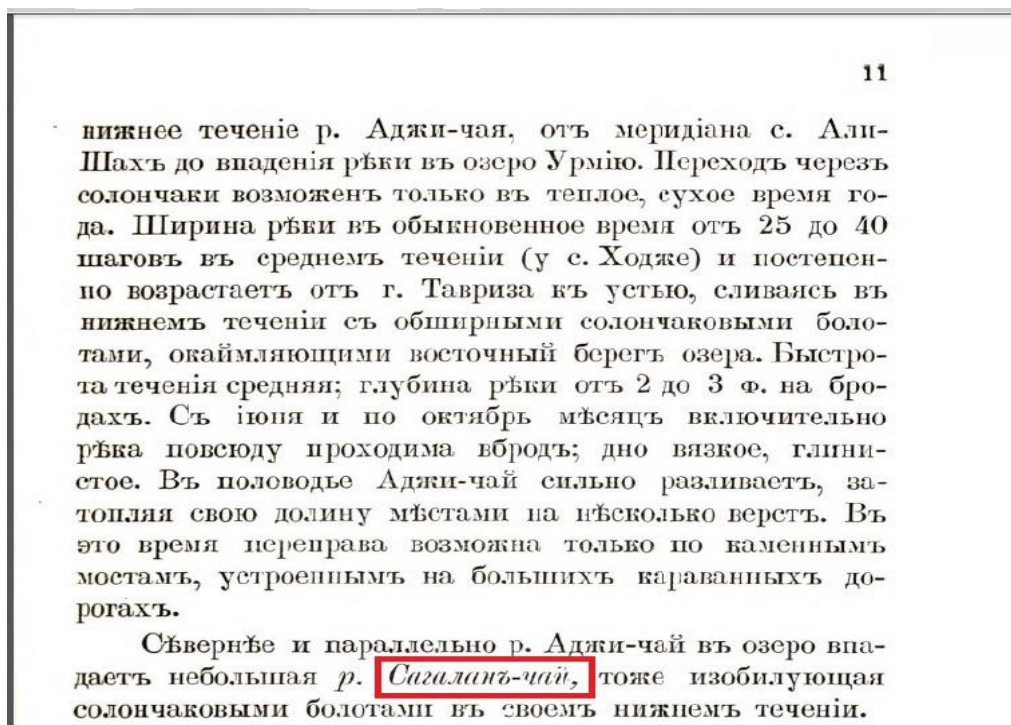
کاپیتان ستاد مرکزی

ال. ک. آرتامونوف

تفلیس ۱۸۹۰

کتاب آذربایجان شمالی دارای بیش از ۵۰۰ صفحه بوده، مشخصاً اهمیت نظامی و جغرافیایی برای روسها داشته است. کتاب به دو بخش کلیات و مسیرها تقسیم شده و شماره بندی صفات بخشها جداگانه است. در هر حال ساغالان ترجمه شده به ترکی عثمانی در اصل روسی Сагалан دیده میشود و در صفحه ۱۱

بخش کلیات و ۶۲ بخش مسیرها آمده است. جهت ترجمه پاراگرافهای مربوطه از دکتر میرعلی رضایی (استاد دانشگاه و اهل سولدوز) و آقای فطرس یاری جسته ایم. دکتر رضایی، طبق گفته خودشان، از دوستان جمهوری آذربایجان مسلط به روسی کمک گرفته و ترجمه ترکی انجام یافته را به نگارنده برگرداندند. آقای فطرس هم به فارسی ترجمه نمودند. تلفظ روسی اسم خاص مذکور را از رضایی ساقالان (Saqalan) و از فطرس ساغالان گرفتیم که تنها در تلفظ حرف Г متفاوتند. ساقالان را بعنوان یک بومی ترک منطقه بخواهیم ادا کنیم، ساغالان میگردد. زیرا حرف ق اگر بین دو حرف صدادار قرار گیرد، نرم گشته به غ بدل میشود. ساغالان به فارسی نیز شبیه ساغالان به ترکی تلفظ میگردد. از سوی دیگر به گفته آقای فطرس، در زبان روسی حرف غ وجود ندارد و به جای آن از همین حرف Г استفاده میگردد، مثلا بغداد، باگداد (Багдад) نوشته میشود. بنابر این بدون توضیحی میشود Сагалан را ساغالان ترجمه نمود، مانند ترجمه ترکی عثمانی مذکور بالا. در هر حال ترجمه فارسی پاراگرافهای ترکی آذربایجانی دکتر رضایی در ذیل شکلهای مربوطه آورده شده که ترجمه فارسی فطرس نیز شبیه آنهاست:

شکل ۶: نام Сагалان (ساغالان) در متن روسی

"از طرف شمال و بموازات آجی چای به سمت دریاچه رود نه چندان بزرگ ساغالان چای میریزد که در جریانات پایینش حاوی باتلاقهای نمکی بسیار است."

пункціяхъ, напр. для проведенія желѣзной дороги, вѣроятно окажется возможнымъ перейти хребтъ безъ устройства туннелей.

Третій участокъ, отъ с. Софіанъ до г. Тавриза, т. е. четвертый переходъ, обнимаетъ совершенно ровную, степную, мѣстами солонцеватую долину или бассейны р. Сагаланъ-чая и нижняго теченія р. Аджи-чая. На этомъ протяженіи нѣкоторое препятствіе для колеснаго движенія могутъ представить встрѣчныя по пути рѣчки, главнымъ образомъ Сыныхъ-чай, Альваръ и р. Ад-

شکل ۷: نام ساгалان (ساغالان) در متن روسی

"میدان سوم، از روستای صوفیان تا شهر تبریز، یعنی مرحله چهارم، تماما صافی است که بعضی جاهایش صحرای خاک شور و یا حوضه ساغالان چای و جریانات پایین آجی چای را شامل میشود."

همانطوریکه در سند مورد بحث آمده و در نقشه آذربایجان فوق دقیق تر نمایان شده، در دشت صاف بین صوفیان و تبریز دو رودخانه تقریباً به موازات هم جریان دارند. شمالی بیشتر مشهور به سینیق چایی و جنوبی آجی چای میباشد. در این سند تاریخی به رود شمالی با نام ساغالان چای اشاره شده است. ساغالان از نام روستای مورد بحث اخذ، به رود آبیاری کننده اراضیش و بیشتر مشهور به سینیق چایی اطلاق و در این سند منعکس گشته است.

۷-۴) نقشه عثمانی سال ۱۳۰۲ قمری

در نقشه ای که در کتابخانه دیجیتال مجلس بزرگ ملت ترکیه نگهداری میشود و مربوط به زمان امپراتوری عثمانی و سال ۱۳۰۲ هجری قمری و به زبان ترکی عثمانی است، همانطوریکه در شکل زیرمشاهده میشود، ساغالان به شکل ساغالان ضبط شده است.

شکل ۸: نام ساغالان به شکل سغالان

۴-۸) کتاب مجموعه آثار قلمی ثقة الاسلام تبریزی، اتفاقات سال ۱۳۲۶ قمری

نویسنده کتاب مجموعه آثار قلمی ثقة الاسلام تبریزی، ثقة الاسلام تبریزی (۱۲۹۰-۱۲۳۹ هـ ش) است و نصرت الله فتحی آن را گردآوری نموده است. همانطوریکه در شکل زیر دیده میشود، در صفحه ۱۱۲ کتاب یاد شده که مربوط به اتفاقات زمان مشروطه هستند، به روستا با نام ساوالان اشاره شده است. بنا به دلایل قسمت ۳، شکل نوشتاری صحیح ساوالان هم ساغالان است.

شکل ۹: کتاب مجموعه آثار قلمی ثقة الاسلام تبریزی در کتابخانه نور

۹-۴) کتاب ماه غسل ایرانی و مربوط به سالهای ۱۵-۱۹۱۴

کتاب ماه غسل ایرانی جاوی خاطرات کنسول آلمان ویلهلم لیتن (۱۹۳۳-۱۸۸۰ م) در تبریز و مربوط به سالهای ۱۵-۱۹۱۴ میباشد. پرویز رجبی (۱۳۹۰-۱۳۱۸ ه ش)، مورخ و مترجم ایرانی، آنرا به فارسی ترجمه کرده است. در صفحه ۲۱۵ کتاب، مطابق شکل زیر، نام روستا در کنار صوفیان بصورت سالوان ذکر گردیده است! سالوان بایستی ناشی از سهو نویسنده یا مترجم باشد و صحیح مورد استفاده آن ساوالان میباشد. شکل نوشتاری صحیح ساوالان هم ساغالان است.

۲۱۵

تیدرمایر از وسایل و لوازم هیئت خودش یک دست لباس خاکی رنگ زیبا با دکمه‌های چرمی به من هدیه داد. علاوه بر این لباس برای خودم یک کلاه نواحی گرمسیری هم تهیه کردم. به طوری که حالا دوباره ظاهری اروپایی پیدا کردم و دیگر مثل پاشاهای ترک نبودم.

متأسفانه در بغداد شنیدم که ستوان فون فریزن میل تیتس^۱، عضو هنگ پیاده‌نظام زاخزن^۲، که تا سال پیش در سفارت خدمت می‌کرد، در جنگ کشته شده است.

روز سیزدهم مارس از هولشتاین، کنسول آلمان در موصل، خبر رسید که نیروهای عثمانی به طرف تبریز در حرکت هستند و شاهزاده ابوالفتح میرزا، منشی کنسولگری، با ستاد عثمانی به ساوجیلاغ رفته است.

در بغداد، روزنامه لاسیرا^۳ (شماره ۳۴، سوم فوریه ۱۹۱۵)، چاپ میلان، به دستم رسید که در گزارشی درباره‌ی ورود روس‌ها به تبریز نوشته بود:

پس از پیروزی درخشان روس‌ها در صوفیان و سالوان^۴ که عثمانی‌ها تجهیزات توپخانه خود را از دست دادند و بیش از هزار کشته، دوهزار اسیر و عده بی‌شماری زخمی بر جای گذاشتند، ژنرال‌های عثمانی که لیتن کنسول آلمان و ربیع‌بیگ کنسول تازه‌وارد عثمانی نیز همراه آن‌ها بودند، به سمت مراغه فرار کردند.

شکل ۱۰: کتاب ماه غسل ایرانی و ساوالان بصورت سهو سالوان

اصل آلمانی کتاب ماه غسل ایرانی با عنوان *Persische Flitterwochen* در گوگل بوکس هست، ولی متن آن در دسترس نیست تا اشتباه نویسنده یا مترجم معلوم گردد.

۱۰-۴) کتاب آذربایجان چاپ ۱۹۱۸ میلادی

در گوگل بوکس کتابی با عنوان آذربایجان (احوال جغرافیه و تقسیمات سیاسی سیله اصول اداره سی) انتشار یافته است. این کتاب به زبان ترکی عثمانی و چاپ سال ۱۹۱۸ میلادی (۱۳۳۴ قمری) میباشد. در صفحه

۱۰ کتاب، مطابق شکل زیر، نام دو رود جلگه واقع شده این روستا آجی چای و ساغالان چایی ذکر شده اند. همانطویکه در سند ششم هم قید شد، ساغالان از نام روستا اخذ، به رود آبیاری کننده اراضیش و بیشتر مشهور به سینیق چایی اطلاق و در این سند منعکس گشته است.

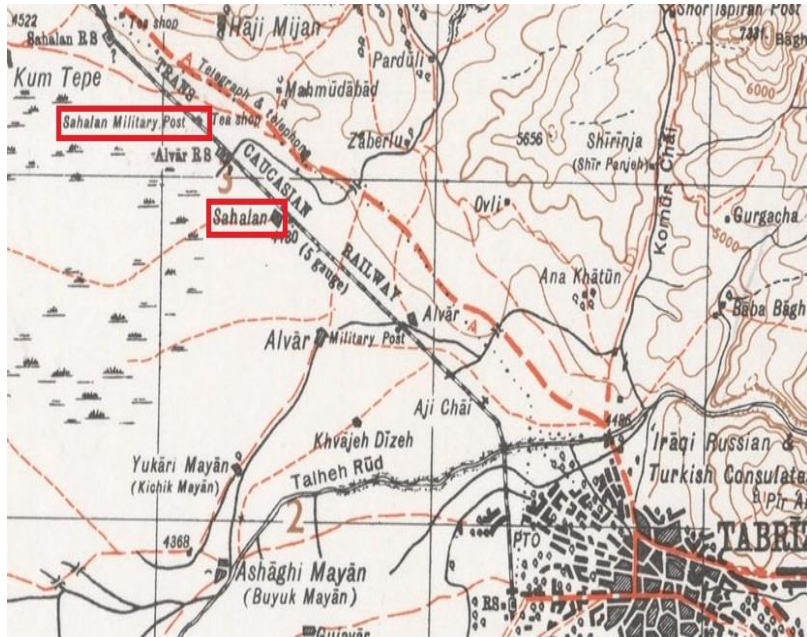
۱۰
 علی‌الماده زمانلرده نهرک کنیشلیکی ۲۵ : ۴۰ خطوه ایسه‌ده بوکیشلک تبریدن
 اعتباراً منصب طوغرو تدریجاً آرتار کجید موقبلرندہ صغی یارم ایله برمتہ آره‌سندہ در .
 سرعتی وسطی برحاله ویناغی بالیققلی در طنبیان ایندیکی زمان وادینک بوقاچ کیلو متره
 اطراهنی استیلا ایدر . بوزمانلرده نهر آجیق موحود کوریلردن کیله‌یلور که بوکوریلر
 بیوک کروان بوللری کذرکاهندہ بوتورلر .
 آجی چایک کوله منصب اوله‌جینی محاک شیانده « ساغالان چای » نامنده برصو رومیه
 کولته دوکلکده اولوب بونک دخی قسم سفلاسی واسع وطوزلی بطاقلقاری حاویدر .
 رومیه حوضه‌سنگ دیگر انہاری ایسه آجی چایدن سکره ایکنجی درجه‌ده بولتان
 « جه‌هاطو » نهریدرکه کولک جنوبه دوکیلور ساوجیلاق صوی‌ده بوکا موازناً کوله آقار
 کولک غرب ساحلنده (یازلی چای) و (زولو) صولری واردر .

شکل ۱۱: کتاب آذربایجان و ساغالان چایی

ترجمه فارسی پاراگراف مربوطه ترکی عثمانی نیز چنین است: "در شمال محلی که رود آجی به دریاچه متصل میشود، آبی با نام ساغالان چایی به دریاچه اورمیة در حال ریختن است. دیگر، قسمت سفلاسی این حاوی باتلاقهای وسیع و نمکی است."

۱۱-۴) نقشه توپوگرافی از تبریز و پیرامون مربوط به ۱۹۴۳ میلادی

در کتابخانه دانشگاه تگزاس آمریکا نقشه توپوگرافی از تبریز و پیرامون موجود میباشد که مربوط به سال ۱۹۴۳ میلادی و ایام جنگ جهانی دوم میباشد. نقشه مشخصاً ارزش نظامی و جغرافیایی برای آمریکایی‌ها داشته است. در این نقشه که قسمتی از آن در شکل زیر نشان داده شده، نام روستا ساهالان (Sahalan) قید شده است. همچنین محلی بنام قرارگاه نظامی ساهالان (Sahalan military post) در سمت صوفیان دیده میشود.

شکل ۱۲: نقشه توپوگرافی از تبریز و پیرامون و ساهالان

۱۲-۴) کتاب فرهنگ جغرافیایی ایران چاپ سال ۱۳۳۰ شمسی

سال ۱۳۳۰ شمسی ارتش کتاب فرهنگ جغرافیایی ایران (آبادیها)، جلد ۴، استان ۳ و ۴ آذربایجان بیرون داده است که منتج از سرشماری آن زمان میباشد. در آن سرشماری برخلاف سرشماریهای بعدی انجام یافته در ایران، زبان و مذهب محل نیز پرسش شده است! همچنین نام بومی غیرفارسیزه برای روستاها ثبت شده است. کتاب مذکور از کتب قابل اتکای پژوهشگران میباشد. در هر حال، نام ثبت شده برای روستا در صفحه ۲۶۷، همانطوریکه در شکل زیر دیده میشود، ساوالان است. شکل نوشتاری صحیح ساوالان هم ساغالان است.

ساوالان - sāvālān - ده جزء دهستان صوفیان بخش شبستر

شهرستان تبریز

۱۷ ک جنوب خاوری شبستر - ۲ ک شوسه تبریز و مرند - ۱ ک

راه آهن جلفا

چلگه - معتدل - سکنه ۸۰۲ - شیعه - ترکی

آب از چشمه - محصول غلات و حبوبات - شغل زراعت گله داری

راه مالرو.

شکل ۱۳: ساوالان نام ثبت شده در سرشماری، چاپ ۱۳۳۰

۱۳-۴) کتاب نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت شناسی آن، چاپ ۱۳۴۹ شمسی

در کتاب نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت شناسی آن نوشته دکتر محمدجواد مشکور (۱۳۷۴-۱۲۹۷ ه ش)، مورخ ایرانی، نویسنده در فصل دهم به آمار شهرها و آبادیهای آذربایجان در سرشماری سال ۱۳۴۵ پرداخته است. در صفحه ۵۱۶ کتاب مذکور، مطابق شکل زیر، نام روستای مورد بحث که در آنزمان جزو دهستان سردرود بوده، به شکل سهلان (ماغالان) ضبط شده است. ماغالان بایستی ساغالان باشد و حرف اول اشتباه تایپی است، چونکه اسم این روستا چه شفاهی و چه کتبی در گذشته و حال هموار با حرف س شروع شده است. این موضوع در مقاله ساغالان (بازخوانی یک سند تاریخی)، ریشه شناسی نام روستای سهلان و غیره مشهود است.

فصل دهم ۵۱۶

نام ده	تعداد خانوار	جمعیت	مرد	زن
خواجه دریزج	۶۸	۵۶۴	۳۰۱	۲۶۳
رواسان	۷۸	۴۳۹	۲۳۲	۲۰۷
سعد بیک	۴	۴۵	۲۴	۲۱
سهلان (ماغالان)	۱۶۱	۹۹۷	۵۱۶	۴۸۱
شیخ حسن	۹۷	۴۷۸	۲۳۸	۲۴۰
فرودگاه لشکری	۱	۳۷	۳۷	۰
قلعه چه	۳۲	۱۹۳	۹۲	۱۰۱
کجاباد	۳۵۳	۲۱۱۰	۱۰۷۱	۱۰۳۹
کوجان	۸۹	۴۹۷	۲۶۹	۲۲۸
لاله	۳۰۵	۱۶۱۸	۸۰۶	۸۱۲
مایان سفلی (اشاقمایان)	۳۱۸	۱۷۸۵	۹۳۰	۸۵۵
مایان علیا (یوخاریمایان)	۹۹	۶۹۴	۳۵۰	۳۴۴
وزنق	۴۴	۲۶۴	۱۳۴	۱۳۰
جمع دهستان سردرود	۳۱۸۵	۱۸۱۱۰	۹۴۳۷	۸۶۷۳

شکل ۱۴: کتاب نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت شناسی آن، ساغالان به شکل سهو

ماغالان

۱۴-۴) کتاب اطلس تاریخی نقشه ها و تصویرهای جغرافیایی آذربایجان، تاریخ نامشخص

در کتاب اطلس تاریخی نقشه ها و تصویرهای جغرافیایی آذربایجان نوشته امیر هوشنگ انوری نقشه های فراوانی از آذربایجان معرفی شده اند. نام روستا در نقشه ۱۸۹ که در کتابخانه مجلس شورای تهران با شماره آرشیو (m16285) نگهداری میشود، مطابق شکل زیر، ساآلان (Saalan) قید گشته است. همانطوریکه

در مقاله ساغالان هم ذکر شده، ساآلان گویش بومی رایج فعلی خود این روستاست و شبیه ترکی استانبولی تلفظ ساغالان میباشد.

شکل ۱۵: نقشه کتاب اطلس تاریخی نقشه ها و تصویرهای جغرافیایی آذربایجان و ساآلان

اطلاعات و تهیه کننده این نقشه به هر دلیل در دسترس نیست.

منابع

- ۱- ساغالان (بازخوانی یک سند تاریخی)، قدرت ابوالحسنی سهلان و جلیل یاری، ماهنامه اوزان، چاپ تهران، شماره ۲۰، فروردین ماه سال ۱۴۰۰ شمسی
- ۲- دیوان لغات الترك، شیخ محمود کاشغری، ترجمه دکتر حسین محمدزاه صدیق، چاپ اول، نشر اختر، تبریز ۱۳۸۳
- ۳- ریشه شناسی نام روستای سهلان، قدرت ابوالحسنی سهلان، ماهنامه ائل بیلیمی، چاپ تبریز، شماره ۷۸، سال ۱۳۹۵
- ۴- تاریخ جهانگشای نادری، میرزا مهدی خان استرآبادی، نسخه دیجیتال کتابخانه هندوستان:
<http://ndl.iitkgp.ac.in/document/QTdodkltb1RLQkJOYkYzMW5BaVp3NDdidkxPR1JSRTJmU1dyZ21iUEE4MD0>
- ۵- سفرنامه جیمز مویه جلد ۲

(Second voyage en Perse, en Arménie et dans l'Asie Mineure: fait de ..., Volume 2

By James Justinian Morier) -

<https://books.google.com/books?id=zFJCAAAAcAAJ&pg=PA211&lpg=PA211&dq=James+Justinian+Morier+sahalan&source=bl&ots=8rzbltPKf&sig=ACfU3U3LElje3j4Mq1HUrXK2QyUodoUGtA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjh9vL2zZHwAhUEPewKHbEnAUUsQ6AEwEXoECBIQAw#v=onepage&q&f=false>

۶- کتاب مسافرت به ایران، موریس دوکوتز بوئه (Moritz von Kotzebue's Reise nach Persien mit der Russisch-kaiserlichen ... By Moritz von Kotzebue)

https://books.google.com/books?id=IytDAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=moritz+von+kotzebue&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewiEI7eB8pz3AhXq_7sIHa1-CFUQ6AF6BAgHEAI#v=onepage&q&f=false

۷- نقشه آذربایجان (ایران)

<https://maps.princeton.edu/catalog/princeton-dj52w715p>

۸- نقشه خاورمیانه

<https://www.loc.gov/item/2013593036/>

۹- آذربایجان شمالی

(Съверный Азербайджан: Военно-географический очерк

By Леонид Константинович Артамонов)

<https://books.google.com/books?id=CYDD5FvzCmoC&pg=PA11&dq=%D0%A1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewjoz46d0K73AhWC RPEdHYphBzIQ6wF6BAgIEAE#v=onepage&q=%D0%A1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD&f=false>

۱۰- نقشه عثمانی

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2013>

۱۱- مجموعه آثار قلمی ثقة الاسلام تبریزی، ثقة الاسلام تبریزی، گردآوری کننده نصرت الله فتحی، ناشر انجمن آثار ملی (تهران) سال ۱۳۵۵ شمسی، کتابخانه دیجیتال نور:

<https://www.noorlib.ir/View/fa/Book/BookView/Text/39068/2/112?SearchText=%D9%82%D8%B1%DB%8C%D9%87%20%D8%B3%D8%A7%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86>

۱۲- ماه غسل ایرانی، ویلهلم لیتن، ترجمه پرویز رجیبی، چاپ تهران، نشر ماهی، سال ۱۳۸۵ شمسی

۱۳- آذربایجان (احوال جغرافیه و تقسیمات سیاسی سیله اصول اداره سی)، چاپ استانبول، نشر عسکریه، سال ۱۳۳۴ قمری

<https://books.google.com/books?id=X-crAAAAAAAJ&q=%D8%B3%D8%A7%D8%BA%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86&dq=%D8%B3%D8%A7%D8%BA%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86&hl=en&sa=X&ved=2ahUK EwjTuuHp7uL2AhVJx4UKHVeMCiYQ6AF6BAgIEAI>

۱۴- نقشه توپوگرافی از تبریز و پیرامون

http://legacy.lib.utexas.edu/maps/ams/iraq_and_iran/txu-pclmaps-oclc-6589753-tabriz-j-38-k.jpg

- ۱۵- فرهنگ جغرافیائی ایران (آبادیها)، جلد ۴، استان ۳ و ۴ آذربایجان، سرتیب حسینعلی رزم آرا، انتشارات دایره جغرافیایی ستاد ارتش، مهرماه سال ۱۳۳۰ شمسی
- ۱۶- نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت شناسی آن، محمد جواد مشکور، نشر تهران، چاپخانه بهمن، سال ۱۳۴۹ شمسی
- ۱۷- اطلس تاریخی نقشه ها و تصویرهای جغرافیایی آذربایجان، امیر هوشنگ انوری، نشر تهران، ندای تاریخ، چاپ اول، سال ۱۳۹۴ شمسی